

Таким чином, можна стверджувати, що в образі творця досконалого педагога О.В.Духнович представив риси ідеалу вчителя: високоморальної, гуманної, чесної людини, громадянина Батьківщини, досконалого професіонала та творчо працюючого педагога. Хоча всі ці складові частини не були широко розкриті, але голі поняття - людина-громадянин-професіонал- педагог визначені чітко і яскраво. У другій пол.ХІХ - поч. ХХ ст. проблема ідеалу вчителя набула особливого звучання, а започаткував її О.В.Духнович фактично паралельно з К.Д. Ушинським в кінці 50-х років ХІХ ст.

Коляденко С.М.

Житомирський державний педагогічний інститут ім. І.Франка

ВИКЛАДАЧІ КРЕМЕНЕЦЬКОГО ЛІЦЕЮ (1805-1833рр.)

Освітні реформи початку ХІХ століття, надання особливого значення повноважень гімназіям створювали передумови для ширшого розповсюдження і піднесення освіти. Цими можливостями скористалися представники ліберальних польських кіл для виховання освічених молодих людей.

Польська громада висунула з своїх лав ряд видатних просвітницьких діячів, чий вплив був відчутний не лише в землі колишньої Речі Посполитої, а й в масштабах всієї Російської імперії.

Перш за все до них належав попечитель Віленського навчального округу Адам Чарториский¹, який плекав надію поєднати ідею національної незалежності Польщі з інтересами Росії. Він вніс значний вклад в справу розбудови освіти, зібрав навколо себе однодумців. 20 квітня 1803 року попечитель подав на затвердження міністрові освіти кандидатури трьох осіб, котрих Віленський університет обрав на посади візитаторів шкіл. Найпомітнішою фігурою серед них був Т.Чацький².

Т.Чацький був людиною енергійною і активно працював на ниві освіти у Віленській, Гродненській, Мінській, Волинській, Могилівській, частково Подільській та Київській губерніях. Заручившись підтримкою на найвищому рівні, Т.Чацький розпочав свою діяльність. Після довгих і

¹ Чарториский Адам Єжи (1770-1861) - польський та російський державний діяч, таємний радник Олександра І. З приводу написання даного прізвища існують розбіжності. Деякі російські джерела перекладають його, як «Чарторижский»; Український енциклопедичний словник подає як «Чарторийського». Польська орфографія в перекладі на українську мусить бути написана як «Чарториский»; цей варіант присутній у новітньому виданні «Довідника з історії України» (К,1993).

² Чацький Тадеуш (1765-1813) - видатний польський освітній діяч, організатор Кременецької гімназії (з 1819р. - ліцей).

пільних обговорень з Гуго Коллонтаєм³ ним був знайдений такий тип організації шкільництва на доручених йому територіях:

1. Заснувати гімназію університетського типу.

2. У великих містах (Новограді-Волинському, Любарі, Овручі та ін.) відкрити повітові школи з восьмирічним курсом навчання та програмами, близькими до гімназійних.

3. У невеликих міста і містечках - елементарні школи.

Головну вагу Т.Чацький приділяв створенню гімназії (місцем створення якої було визначено м.Кременець), яка мала стати найбільшим навчальним закладом для всієї губернії (урочисте відкриття гімназії відбулося 1 жовтня 1805р.). Проте кількість навчальних предметів (планувалося відкриття 12 окремих кафедр) та організаційна структура (директор, префект, викладацький склад) дозволило викладачам назвати гімназію малим університетом. Слід зазначити, що найбільшу увагу авторів проекту привернула проблема підбору педагогічних кадрів. На викладацькі посади було запрошено професорів і викладачів Краківської Академії, Віленського університету та членів Товариства Приятелів Наук з Варшави⁴. На першому етапі діяльності гімназії підбором кадрів займався Г.Коллонтай. Саме на його прохання відбувся до Кременця перший директор гімназії Йосип Чех⁵. До кандидатури викладача висувалося ряд вимог, а саме: вчитель повинен був володіти достатньо великим обсягом знань, мати науковий ступінь доктора, або, в крайньому разі, магістра, бути людиною високої моральності. Г.Коллонтай персонально для кожного з викладачів склав інструкції стосовно викладання того чи іншого предмета, наприклад, «Поради для пана Міровського про найкращий спосіб викладання історії і географії в публічних школах» [1, 171-194]. На початку викладання професори зверталися до учнів з промовою - своєрідним вступом до кожного предмету, який, як правило, потім друкувався у вигляді брошури. Крім того, перед викладачами ставилися завдання скласти і опублікувати свій підручник. Так, наприклад, відомий вчений-полоніст Алойзи Фелінський⁶ розробив навчальний план «Спосіб викладання лекцій польської літератури в Кременці», яким користувалися впродовж всього періоду існування цього навчального закладу. Для нижчих класів він

³ Коллонтай Гуго (1750-1812) - реформатор освіти Польщі, політик, письменник, філософ, один з авторів польської Конституції 3 Травня. З 1802 по 1806 рік проживав на Волині.

⁴ Товариство Приятелів Науки - організоване у 1800р.у Варшаві для сприяння і підтримки розвитку польської культури, науки, освіти.

⁵ Чех Йосип (1762-1810) - польський математик, працював в школах і університетах Польщі, поєднував посади директора та викладача математики в Кременецькій гімназії, автор підручника «Короткий виклад арифметики».

⁶ Алойзи Фелінський (1774-1823) - видатний польський драматург, автор відомої трагедії «Барбара Радивилівна».

пропонував, щоб учні займалися мовленням і письмом, їм викладалися основні положення граматики і стилістики, далі вивчався курс «Вимова і поділ». У 1829р. у Варшаві був виданий підручник відомого польського письменника, автора історичних романів «Маслав», «Кунігас», «Король хлопів» Юзефа Ігнаці Крашевського - «Курс поезії».

Ліберальні погляди автора суттєво позначилися на змісті курсу літератури. На його думку, поезія повинна виховувати читачів, впливати на їх розум і почуття. Всю літературу Крашевський поділив на класичну, романтичну і комічну. Крім того, він уперше підносить значення таких жанрів, як романс, повість, легенда. Ю.Крашевський, по суті, став першим теоретиком романсу.

Грецьку мову і літературу у ліцеї викладав магістр філософії М.Юрковський, про якого відомо, що йому належить авторство «Грецької антології» - підручника, що спеціально був написаний для Кременецького ліцею, а також «Словника грецько-польського та польсько-грецького» [2]

Викладання латинської мови з 1805 по 1809 р. здійснював професор Віленського університету, батько відомого поета Оліуша Словацького - Евзебіуш Словацький (1772-1814). На цій посаді його змінив Алойзи Осинський (1770-1842) - вчений, професор латинської літератури Кременецького ліцею до 1824р., далі ректор Віленської духовної Академії, єпископ Луцький. Він же став автором біографії Т.Чацького[3].

Велику увагу творці Кременецького ліцею звертали на викладання історії. Для викладання загальної історії до гімназії був запрошений випускник Краківської Академії Кароль Домінік Міровський (1759-1818). Гімназійні документи свідчать, що він акцентував увагу учнів на політичних подіях, що заважало висвітленню інших сторін розвитку суспільства. К.Міровський наполягав, щоб учні досконало володіли фактологічним матеріалом. Тому вихованці були прекрасно обізнані з подіями минулого, але не володіли здатністю мислити історично. К.Міровський дотримувався стилю традиційного навчання, не сприймаючи новітньої концепції історії, автором якої став його спадкоємець на посаді вчителя історії - Юхим Юзеф Бенедикт Лелевель (1786-1861) - видатний історик, політик, ідеолог польської демократії. Він небезпідставно вважав, що історія несе в собі багатий виховний потенціал, тому повинна бути вивчена кожним. За Ю.Лелевелем, вчитель повинен показувати учням безперервний ланцюг причин і наслідків, виділяти головне і закономірне в історичному процесі. Він стверджував, що тільки тоді можна добре пізнати історію будь-якого народу, коли знаєш і розумієш причини його народження, піднесення, ослаблення, занепаду і відродження. Концепція Ю.Лелевеля знайшла підтримку серед генерації молодих науковців і вчителів історії.

Серед них був його наступник, випускник Віленського університету Юзеф Улдинський (1792-1863). В своїй діяльності він спирався на

найновітнішу літературу, стояв на засадах історичної правди, турбувався про виховний бік свого викладання.

На високому рівні проводилися у ліцеї заняття з ботаніки і зоології, які проводив відомий вчений, видатний ботанік-флорист першої половини XIX століття Бессер Вілібард Юзеф Готтліб (1784-1842). З 1809р. він поєднував посади викладача та директора ботанічного саду, багато зробив для дослідження флори і фауни Волині, Поділля і Галичини. У цих дослідженнях йому допомагав його учень, Антоній Анджеєвський (1786-1856) - випускник Кременецької гімназії (1809), колежський секретар, член Імператорського Московського товариства природи. Після закриття ліцею (1833) він, як і В.Бессер та ще 17 викладачів, працював професором природничої кафедри новоствореного Київського університету (1834). Найбільш відомими викладачами Кременецького ліцею були також Ігнатій Абламович (1787-1848) - професор фізики і метеорології; Максиміліан Якубович (1785-1853) - філолог, філософ, педагог, професор латинської мови і літератури, керівник нумізматичного кабінету спочатку в ліцеї, а потім в Київському університеті. З 1836р. він - викладач римської літератури Московського університету. Після 40-х років XIX століття повернувся до України, оселився в м.Житомирі. Підготував та видав «Граматіку польської мови» (1823), методичні рекомендації «Засоби викладання мови» (1826). Професором малювання у Київському університеті став вчитель малювання Кременецького ліцею, відомий портретист Бонаventura Колумбовський (1795-1888). З 1839 по 1844р. він працював у Харківському університеті; створив портрети А.Фелінського, К.Словацького, Я.Снядецького. Під час стажування за кордоном малював копії з картин Рафаеля і Тіціана, що згодом прикрасили інтер'єр парафіяльного костюлу у м.Кременці. Викладач механіки і фізики ліцею, архітектор Франтішек Мехович (1783-1852) був професором та деканом математичного факультету Київського університету. Він посів також посаду головного архітектора Київського навчального округу. За його проєктами були побудовані дві гімназії, ліцей, кілька повітових шкіл, а у Києві - римо-католицький костюл. Останні роки свого життя він провів у м.Житомирі, якому подарував палац Каспара Боровського, будинок єпископа Луцького і Житомирського та план реконструкції костюлу. Ад'юнктом давньої словесності Київського університету був викладач польської лутератури ліцею після Ю.І.Крашевського, письменник Ю.Корженевський (1797-1853), автор поем «Клара», «Монах», та повістей «Колонізація», «Спекулянт».

Деякі з викладачів Кременецького ліцею продовжили свою педагогічну діяльність в інших навчальних закладах України. Домінік Гартосевич (1801-1851) - педагог, історик, після закриття ліцею працював в гімназіях м.м. Житомира, Вінниці, де створив гімназійну бібліотеку. Став автором «Польсько-російського словника у 2-х томах» (1841-1843).

Таким чином, викладачі Кременецького ліцею були творчі, закоханими в свою справу і вихованців, в свій навчальний процес людьми. І навіть після закриття ліцею його викладачі своєю діяльністю в Україні сприяли суспільному розвитку, відродженню національної самосвідомості, культури і освіти краю, що стало кроком до зближення і взаємозбагачення двох слов'янських народів.

Література:

1. Коллонтай Г. Наукові листи. Т.ІІІ. - Краків, 1844.
2. Відомості про викладання грецької мови у Кременецькому ліцеї. ЦДАУ, Ф.710, оп.3, Спр.145, арк.8-10.
3. Осинський А. Про життя і листування Т.Чацького. Львів, 1876

Корж Л.В.

Сумський державний педагогічний інститут ім. А.С.Макаренки

ПРОФЕСІЙНА Й СОЦІАЛЬНА ТВОРЧИСТЬ НАРОДНОГО ВЧИТЕЛЬСТВА

Суспільна атмосфера початку ХХ століття була просякнута духом творчості й новизни, що насамперед позначилося в освітній царині під впливом ідей реформаторської педагогіки школа розглядалася передовою громадськістю як запорука демократичного перетворення суспільства. Істотним засобом популяризації прогресивного педагогічного досвіду й сучасної наукової думки слугували вчительські курси. Насиченість і багатство програмового матеріалу, широкий діапазон предметів, розмаїття форм навчальної діяльності й організації дозволили слухачів були покликані "збентежити духовну енергію й творчу діяльність сіячів просвіти". Курсисти опановували не тільки загальноосвітні й спеціальні фахові дисципліни, а й цикл естетичних предметів (малювання, ліпка, рукоділля, співи тощо), позашкільних (дитяча література, бібліотекознавство, виразне читання як пропедевтика ораторського мистецтва) та краєзнавчих (які переслідували мету повноцінного відтворення специфіки регіону), що свідчило про енциклопедичний характер та творчу спрямованість діяльності курсів. Серед форм роботи домінували лекції, однак з часом зростала питома вага практичних занять, дослідів, експериментів, бесід, дискусій, колоквиумів, рефератів тощо.

Важливим засобом оволодіння педагогічною майстерністю слугували взірцеві уроки, що проводилися кращими викладачами та інспектором, а також відкриті уроки "у виконанні" самих курсистів. Цікавою традицією курсів було підсумкове анкетування слухачів, у ході якого з'ясовувався "рейтинг" педагогічної майстерності кожного лектора. Курсисти ретельно й прискіпливо поцінювали ораторський хист, знання предмета, вміння постійно підтримувати увагу аудиторії та інтенсивність позааудиторного спілкування. Результати анкетування слугували